

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

**Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова**

Серія 10

**ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ І ЛЕКСИКОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Випуск 11

КИЇВ 2014

УДК 811.161.2(066)
ББК 81.411.4я5
Н 34

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: збірник наукових праць / відп. редактор М.Я. Плющ. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 11. – 218 с.

У збірнику вміщено статті докторантів, аспірантів і викладачів мовознавчих кафедр Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та інших вітчизняних і закордонних вищих навчальних закладів з філологічного фаху, а також авторитетних науковців провідних академічних інститутів. Дослідження виконано у руслі сучасних лінгвістичних теорій граматики, лексикології, діалектології, історії мови та лінгводидактики.

Фахове видання ВАК України в галузі мовознавства, затверджене постановою ВАК України за № 1-05/8 від 22 грудня 2010 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 8816 від 01.06.2004 р.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Андрущенко В.П.	доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор НПУ імені М.П. Драгоманова (<i>голова Редакційної ради</i>);
Авдієвський А.Т.	Почесний доктор, професор, академік НАПН України;
Бех В.П.	доктор філософських наук, професор;
Бондар В.І.	доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Торбін Г.М.	доктор фізико-математичних наук, професор (<i>заступник голови Редакційної ради</i>);
Євтух В.Б.	доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
Дмитренко П.В.	кандидат педагогічних наук, професор;
Дробот І.І.	доктор історичних наук, професор;
Жалдак М.І.	доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Мацько Л.І.	доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України;
Падалка О.С.	доктор педагогічних наук, професор;
Синьов В.М.	доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Шкіль М.І.	доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України;
Шут М.І.	доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;
Ярошенко О.Г.	доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Плющ М.Я.	доктор філологічних наук, професор (<i>відповідальний редактор</i>)
Висоцький А.В.	доктор філологічних наук, професор;
Леута О.І.	доктор філологічних наук, професор;
Козачук Г.О.	кандидат філологічних наук, професор;
Дудко І.В.	кандидат філологічних наук, професор (<i>відповідальний секретар</i>);
Макарець Ю.С.	кандидат філологічних наук (<i>технічний секретар</i>).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бойко Н.І.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;
Кравець Л.В.	доктор філологічних наук, професор кафедри стилістики української мови Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Рекомендовано до друку Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 2 від 25 вересня 2014 р.)

© Автори статей, 2014
© НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014
© Редакційна рада, 2014

8. Шендеровський К.С. Як написати успішне есе: Методичні рекомендації до написання есе / укл. Шендеровський К.С./ Ін-т масової комунікації при КНУ імені Тараса Шевченка.– К., 2007. – 34 с.

9. Яшина Е.А. Типология парадоксов в художественном тексте / Е.А. Яшина // Знание. Понимание. Умение. – 2007. - №4. – С. 181–186.

В статье рассматриваются языковые средства используемые для создания парадоксальных высказываний в текстах эссе Оксаны Забужко; определено, что парадоксальность в текстах эссе реализуется на уровне макроконтекста посредством обращения к противоположным общекультурным концептам, на уровне микроконтекста – через такие лингвостиллистические средства, как антитеза, метафора, антифразис, оксиморон, градация, гипербола.

Ключевые слова: парадоксальность, стилистический приём, микроконтекст, макроконтекст, концепт.

The article describes the means used for creation of paradoxical expressions in the essays' textes by Oksana Zabuzhko; the article states that the paradoxicality in the textes of essays is realised by the means of utilization of contrary common culture concepts on the level of macrocontext and utilization of such lingvo stilistical means as antithesis, metaphor, antiphrasis, oxymoron, gradation, hyperbole on the level of microcontext.

Key words: paradoxicality, stylistic device, oxymoron, microcontext, macrocontext, concept.

УДК 811.161.2-81'42

І.В. Дудко

ЧАСОВІ ПАРАМЕТРИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена теоретичному опису часових параметрів художнього тексту в лінгвістичному аспекті.

Ключові слова: художній текст, категорія часу, темпоральна структура.

У сучасній лінгвістиці актуальним стає дослідження цілісного мовлення як окремої синтаксичної одиниці, що зумовило посилену увагу дослідників мови до найвищого ярусу синтаксису і всієї мовної системи – тексту.

Текст (від лат. textum — зв'язок, поєднання, тканина) — об'єднаний за змістом і граматично писемний чи усний мовленнєвий масив, основними властивостями якого є зв'язність, цілісність, структурна організованість, завершеність.

Основні категорії тексту (зокрема художнього) як лінгвістичної категорії виклав у своїй «Теоретичній граматиці української мови» А.П. Загнітко. В окремому акті мовленнєвої комунікації виділяються дві дійові фази – комунікативна діяльність відправника повідомлення і комунікативна діяльність адресата. Ці дві діяльності можуть витворювати окреме ціле завдяки наявності мовленнєвого витворення тексту, поза яким комунікація не може відбутися. У силу цього текст можна вважати повноцінним компонентом мовленнєвої комунікації, який виступає проміжним (третім) компонентом [5, 745].

Цілісність тексту пізнається через дві його взаємозв'язані категорії – категорію членованості і категорію зв'язності. Кожен компонент тексту характеризується відносною смисловою завершеністю.

Формальну пов'язаність тексту – когезію, зовнішню злитість, відрізняють від когерентності – внутрішньої злитості, інтегративності, тобто змістової зв'язності.

Нерозривна єдність доцентрових і відцентрових сил у тексті найяскравіше виявляється в текстових категоріях проспекції і ретроспекції, тобто в катафоричній, яка рухається вперед, або анафоричній, яка повертає назад, спрямованості розвитку подій сюжету. І одна, й інша порушують просторово-часовий континуум, розривають безпосередні змістові зв'язки двох контактних висловлень, активізують дистактні зв'язки реченнєвих структур.

Різноспрямовані у часі і смисловому плані проспекція і ретроспекція мають і спільні характеристики. Обидві категорії пов'язані з частковим смисловим повтором: спочатку інформація постає у згорненому вигляді, потім вона розгортається; обидві виконують функцію доповнення теперішнього і, розриваючи його єдність, одночасно організовують останню, обидві сприяють створенню багатовимірності основних змістових універсалій тексту – ЛЮДИНА, ЧАС, ПРОСТІР.

Як відомо, кожна комунікативна одиниця розглядається у трикутнику «Я → ТЕПЕР → ТУТ», тобто вона існує за наявності трьох координат: суб'єкта повідомлення, часу і місця. Текст, зокрема художній, як комунікативна одиниця відповідає на питання хто? де? коли? і розташовує витворювану митцем слова дійсність у тій самій системі координат. Обов'язковість їх наявності в кожному тексті і робить їх універсальними змістовими категоріями, оскільки поза ними не може бути утворений будь-який текст. Вершинним компонентом у цій тріаді виступає компонент ЛЮДИНА – герой, персонаж. Локально-темпоральна єдність із вершинним елементом ЛЮДИНА утворює хронотоп [Там само, 763-764].

Провідним началом у хронотопі є час. У художньому світі просторові і часові компоненти зливаються в осмислене і прикметне ціле. Час згущується, ущільнюється, стає художньо зримим; простір інтенсифікується, втягується в рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється і вимірюється часом. Хронотоп як формально-змістова категорія визначає і образ людини у літературі; цей образ завжди суттєво хронотопічний [1, 235, 246-247].

Художній хронотоп тісно пов'язаний із часовими та просторовими визначеннями об'єктивної дійсності, однак не тотожний з ними. Художній час може мати реальні координати (рік, місяць, число, століття), може бути невизначеним (як-то у казці), або опиратися на майбутнє (у фантастичних творах). Художній час літературного твору функціонує у двох іпостасях: час подій і персонажів художнього твору та час реальності реципієнта цього твору.

Необхідно також розрізнити авторський хронотоп та хронотоп оповідача. Автор і оповідач знаходяться в різних площинах художнього тексту: автор одночасно знаходиться в об'єктивному часопросторі й відображається в хронотопі художнього твору, який від нього залежить; оповідач є частиною художнього задуму, тому він повністю підпорядковується авторському часопросторові та хронотопу літературного тексту.

У лінгвістичному аспекті на особливу увагу заслуговують часові параметри художнього тексту, які утворюють часовий континуум тексту і знаходять в ньому багаторівневий вияв. *Мема* запропонованої статті – з'ясувати особливості мовної репрезентації часових параметрів художнього тексту.

Як відомо, категорія часу є однією з універсальних філософських категорій, що визначають параметри буття людини. Людина усвідомлює поняття часу та виявляє множинну його інтерпретацію. Перенесення категорії часу з площини суто філософсько-теоретичної до сфери художньо-словесної творчості розкриває ще більший складний інтерпретативний потенціал категорії часу в художньому дискурсі, адже митець наділений особливим художнім мисленням, що здатне значно розширити поняття фізичного часу і навіть сягнути за його межі. У такий спосіб відбувається формування нових знань про людське буття [10, 6-7], і філософська категорія часу в художньому просторі трансформується в категорію художнього часу, набуваючи багатовекторності та багатовимірності. Художній час повсякчасно зберігає зв'язок зі своєю філософською основою внаслідок того, що він завжди має такі ознаки як суб'єктивність, дейктичність, дискретність, різноспрямованість та кінцевість [8]. Складна мовна репрезентація категорії художнього часу в літературному тексті не обмежена засобами лише граматичного рівня – видо-часовими формами дієслова, але й охоплює лексичний рівень та рівень власне-літературознавчий в контексті індивідуального стилю окремого автора [6].

Мовознавці дійшли висновку про необхідність опису художнього часу, який є «явищем художньої тканини літературного твору, який підпорядковує своїм художнім задачам і граматичний час, і його філософське потрактування письменником» [7, 177].

Час, «замкнений» в рамках тексту, може корелювати або ні з часом історичним, реальності, що дає змогу авторові тексту проводити різні часові ряди, мати кілька часових шарів. Наприклад, твори фольклору мають специфічний вияв категорії часу. Як правило, вони не мають кількох часових шарів; для того, щоб читач/слухач не втратив часового орієнтиру, час «рухається» в одному напрямку, тобто такий твір зберігає послідовність перебігу подій і майже не дозволяє різких відступів назад або забігань уперед. Крім того, умовність сюжетного часу, або ж часу зображуваних подій, та тісний зв'язок із часом його оповідання викликає ілюзію того, що події відбуваються саме під час розповіді [2, 142].

Увагу вчених привернули різні аспекти темпоральної структури тексту художньої літератури. Час як морфолого-синтаксичну категорію досліджували П. Браун, Г. Хельбіг, Й. Буша, Х. Вайнріх, що відносили до часових планів темпоральної структури тексту онтологічний, художній і перцептуальний час [12; 13; 17]. Питання семантики часу посіли центральне місце у дослідженнях Є. Різель, О. Шендельс, Б. Совінського, Т. Шиппан, які вказували на чотири плани темпоральної організації тексту, виділяючи абсолютний і відносний час у художньому тексті, а також час текстосприймання та план розвитку часової програми тексту [9; 15; 14; 16]. Темпоральний план привертая увагу дослідників також із погляду його еволюції у діахронічному плані [17; 12]. Соколовську С.Ф. зацікавили елементи темпоральної структури художнього тексту щодо їх функціонально-семантичних характеристик. [11]. Розв'язанню лінгвістичних питань, пов'язаних із темпоральною структурою художнього тексту, найкраще відповідає погляд, за яким будь-яке речення-висловлювання або текст завжди співвідносяться з об'єктивним часом двояко. З одного боку, це однозначне співвіднесення з моментом (або часом) мовлення як висловлювання про події, які відбуваються в момент мовлення, відбувалися до цього моменту або очікуються в майбутньому. З другого боку, події, про які йдеться, характеризуються і більш конкретно – вони співвідносяться з об'єктивним часом [12, 110]. Отже, будь-який текстовий фрагмент, який має референтом макроситуацію, мікроситуацію або подію, повинен одержати параметризацію за темпоральними ознаками. До засобів, які моделюють

часові відносини та прикмети часу в художньому тексті, входять мовні засоби різних рівнів, а також образна система мови, композиція твору, контекст. Наявність перелічених вище різноманітних засобів, що беруть участь у формуванні темпоральної структури тексту, впливає з надзвичайно складного й діалектично суперечливого характеру об'єктивного часу, який знаходить відображення в художньому тексті через своєрідний сплав художнього, граматичного та перцептуального часу. Темпоральність як функціонально-семантична категорія тексту являє собою дуже складне, багатоаспектне й неоднорідне явище. При цьому темпоральну параметризацію (локалізацію) розглядають як один із важливих аспектів темпоральної структури тексту. Проте необхідно відрізнити темпоральну параметризацію (локалізацію) від локалізованості/нелокалізованості дії. Темпоральну локалізацію розглядають на рівні тексту, тоді як категорія локалізованості/нелокалізованості дії містить у собі особливий аспект зв'язку «внутрішнього часу» дії з часом «зовнішнім». Цей зв'язок являє собою неорієнтоване відношення до односпрямованого перебігу часу, до часової осі [17, 11]. Отже, категорія локалізованості/нелокалізованості виділяється для предикатних одиниць і предикатних виразів, тобто ця категорія діє на рівні речення-висловлювання. Темпоральна параметризація (локалізація) тексту – це локалізація в темпоральному плані денотативних текстових ситуацій, які виражаються за допомогою абзаців, абзацних комплексів і надфразових єдностей. Темпоральна локалізація проявляється на рівні тексту, а локалізованість/нелокалізованість у часовому плані – на рівні речення-висловлювання [11].

Найглибшу інтерпретацію й найповніший виклад темпоральної структури російського художнього тексту представлено в дисертаційному дослідженні Т.М. Голосової [4].

Художній час аналізується з різних позицій, у різних аспектах: змістовому, формальному, граматичному, образному тощо. Художня темпоральна система не може вивчатися на основі відриву від часової мовної організації, оскільки базується насамперед на тих лінгвістичних одиницях, які становлять граматичну та функціонально-семантичну часову систему і, функціонуючи у текстовій організації, виростають до рівня текстової категорії – категорії темпоральності.

Художній час, категорія темпоральності, граматичний час – явища, що перебувають у відношеннях взаємного пересічення, інтерпретуючи з того чи іншого боку темпоральні відношення навколишньої реальності, які знаходять відображення у системі тексту. Темпоральна структура художнього тексту розглядається як вихідна, базова системна організація, яка є основою для розгортання художнього часу тексту і репрезентує формально-структурний аспект його реалізації. У текстову темпоральну структуру ніби вкладаються інші зрізи, шари системи художнього часу тексту. Часова структура формується внаслідок розгортання граматичної текстової категорії часу, що, у свою чергу, базується на тих лінгвістичних одиницях, які репрезентують функціонально-семантичну зовнішню- та внутрішнютемпоральну систему, центральними компонентами якої є лінгвістичні одиниці граматичної мовної категорії часу та аспектуальності. Отже, темпоральна структура художнього тексту виростає на основі розгортання функціональної семантики поетапно: від окремої словоформи та її взаємодії з ближчим мовним оточенням через темпоральність текстового компонента як макрокомпонента (за відношенням до мовної системи) до всієї цілісної організації літературного твору, тобто від граматичної та функціонально-семантичної категорії через макрокатегорію, що формується на основі окремого текстового структурного елемента, зокрема, абзаца, до загальної текстової граматичної категорії як онтологічної темпоральної системи літературного твору [Там само, 3].

Для з'ясування особливостей формування і розгортання темпоральної структури в текстах різних жанрів необхідно насамперед з'ясувати співвідношення граматичних часових значень окремих дієслівних форм та специфіку їх взаємодії у текстовій системі; дослідити розгортання та взаємодію функціонально-семантичних категорій темпоральності, аспектуальності, часової локалізованості/нелокалізованості й таксису; охарактеризувати специфіку формування та розгортання внутрішнютемпоральних функціонально-семантичних макрокатегорій (тривалості, статальності, лімітативності, кратності, фазової реляційності та перфектності на рівні як мови автора, так і мови персонажів) як субкатегорійних текстових систем на рівні окремих макроструктурних текстових компонентів – абзаців, а також всієї системно-структурної текстової організації; розкрити особливості формування часової організації в реальному, об'єктивному текстовому модальному плані дієслівними формами дійсного, умовного та наказового способами; встановити розгортання категорії часу в комунікативному полі персонажа, а також у співвідношенні його з авторською оповіддю на рівні різних комунікативних реєстрів [Там само, 4].

Як зазначає Т.М. Голосова, функціонально-семантичні макрокатегорії становлять базу формування темпоральної структури тексту, а її розгортання зумовлюється в першу чергу: а) зовнішньою часовою системою, яка виявляється на базі функціонально-семантичної категорії темпоральності у відповідному комунікативному реєстрі; б) внутрішнім часом, представленим функціонально-семантичною категорією аспектуальності та її складовими: тривалістю, кратністю, фазовою реляційністю, перфектністю,

статальністю, котрі виявляються в текстовій системі на основі категорійних макроситуацій чотирьох рівнів. Категорійні ситуації першого рівня становлять системно-структурні організації, які в цілому формуються з категорійних мікроситуацій на основі різних комунікативних реєстрів. Це тривалість, статальність, лімітативність. Функціонально-граматичні категорії другого рівня виникають внаслідок взаємодії категорійних систем першого рівня, тобто виростають на основі внутрішньотемпоральної, аспектуальної системи, а отже, становлять лінгвістичні структури вищого порядку. До них належать функціонально-семантичні категорії кратності та фазової реляційності. Третій рівень формування темпоральних відношень становить категорія перфектності, яка розгортається на основі зовнішньотемпоральної взаємодії попередніх граматичних часових структур. Четвертий рівень являє собою текстову організацію, що формується на базі реалізації як зовнішньо-, так і внутрішньотемпоральних відношень функціональних ситуацій різних комунікативних реєстрів, тобто її становлять категорійні макроситуації, що виникають внаслідок парадигматичної темпоральної взаємодії мови автора та мови персонажів – тривалість, фазова реляційність, кратність – на рівні парадигматики абзацу як макроструктурного текстового компонента [Там само, 20].

Дослідження темпоральної структури тексту пов'язується з розглядом тексту в комунікативному мовознавстві, психолінгвістиці та лінгвістиці тексту. У межах власне-комунікативного напрямку текст розглядається як феномен мовлення в аспекті поєднання окремих членів мовної структури в одне якісно нове ціле. У галузі комунікативної лінгвістики текст трактується насамперед як мовленнєве утворення, яке, звичайно, відрізняється високим ступенем складності у своїй організації та вивчається: а) у функціональному відношенні; б) у змістовому аспекті; в) у плані категорійному. Функціональний аспект комунікативної детермінованості тексту виявляється в тих функціях, які покладаються на текст в акті мовленнєвої комунікації. Змістовий аспект вказує на те, що тексту властивий специфічний зміст, завдяки якому писемний твір може виступати в ролі функціонально вагомого компонента спілкування. Тобто комунікативним змістом є стійка сполучена модель комунікативних дій того, хто відправляє зміст повідомлення, і того, хто зміст повідомлення отримує. Категорійний аспект детермінованості тексту виявляється у наявності сукупних категорій, що властиві тексту як комунікативній системі мовленнєвих знаків та знакових послідовностей, об'єднаних інтеграційною категорією комунікативності. У психолінгвістиці часова система в цьому аналізується з позицій адекватного сприйняття, розуміння та оцінки як темпоральної форми тексту, так і його темпорального змісту, а також тих мовно/мовленнєвих явищ, які забезпечують такого типу сприйняття, усвідомлення та інтерпретацію. Сам аналіз темпоральної структури має спрямовуватися насамперед на виявлення особливостей сприйняття, осмислення та усвідомлення художнього часу як системи, яка відображає темпоральні відношення об'єктивної дійсності. З позицій лінгвістики тексту, закономірності твору пояснюються в цілому правилами граматики, яка і визначає одиниці аналізу – елементи мікроструктури тексту та їхні зв'язки, абстрагуючись від конкретних умов комунікації [4].

Отже, дослідження часових параметрів художнього тексту є перспективним у контексті їх аналізу в функціональному, змістовому та категорійному аспектах через призму комунікативного мовознавства, психолінгвістики та лінгвістики тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Худож. лит., 1975. – С.234-407.
2. Бучіна К.В. Категорія часу та лексичні засоби її вираження в німецькомовних бувальщинах (Volkssagen) / К.В. Бучіна // Вісник Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна. № 953. - Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип.65. – 2011. – С.141-145.
3. Голосова Т.М. Темпоральна структура тексту: проблеми та перспективи дослідження [Електронний ресурс] / Т.М. Голосова. – Режим доступу. – <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1047>
4. Голосова Т.М. Темпоральна структура художнього тексту: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Т.М. Голосова. – К., 2002. – 36 с.
5. Загнітко А.П. Теоретична граMATика сучасної української мови: Морфологія. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк: Бао, 2011. – 992 с.
6. Литвинова Н.Б. Лінгвофілософське осмислення категорії часу в художній прозі Михайла Матусовського [Електронний ресурс] / Н.Б. Литвинова. – Режим доступу. - <http://gaki.com.ua/n-b-litvinova-m-lugansk-lingvofilosofske-osmislennya-kategoriyi-chasu-v-hudozhniy-prozi-mihayla>
7. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы / Д.С. Лихачев. – М.: Наука, 1979. – 303 с.
8. Нестерик Э.В. Основные направления исследования плана содержания и плана выражения категории художественного времени [Електронний ресурс] / Э.В. Нестерик. – Режим доступу. – http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Philologia/32783.doc.htm
9. Ризель Э.Г., Шендельс Е.И. Стилистика немецкого языка / Э.Г. Ризель, Е.И. Шендельс. – М.: Высшая школа, 1975. – 315 с.;

10. Синельникова Л.Н. Лирический сюжет в языковых характеристиках : монография / Л.Н. Синельникова. – Луганск: Редакционно-издательский отдел облуправления по печати, 1993. – 188 с.
11. Соколовська С.Ф. Функціонально-семантичні аспекти темпоральних показників художнього тексту [Електронний ресурс] / С.Ф. Соколовська.. – Режим доступу. – <http://studentam.net.ua/content/view/8550/97/>
12. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache / P. Braun. – Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1987. – 325 S.
13. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik / G. Helbig, J. Buscha. – Leipzig, Berlin, München: Verlag Enzyklopädie, 1996. – 735 S.
14. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Th. Schippan. – Tübingen: Niemeyer, 2002. – 305 S.
15. Sowinski B. Textlinguistik. Eine Einführung / B. Sowinski. – Stuttgart: Hrsg. Von H.Moser, 1993. – 200 S.
16. Weinrich H. Sprache in Texten / H. Weinrich. – Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1993. – 80 S.
17. Weinrich H. Tempus. Besprochene und erzählte Welt / H. Weinrich. – Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1994. – 120 S.

Статья посвящена теоретическому описанию временных параметров художественного текста в лингвистическом аспекте.

Ключевые слова: художественный текст, категория времени, темпоральная структура.

The article is devoted to the theoretical description of temporal parameters of the literary text in the linguistic aspect.

Keywords: literary text, the category of tense, temporal structure.

УДК 811.161.2–81'373,611

О.Л. Кирилюк

МОВНІ РЕАКЦІЇ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ (на прикладі інтернет-дискурсу)

У статті здійснено дослідження особливостей творення та функціонування неологізмів й okazіоналізмів у інтернет-дискурсі, мотивованих суспільно-політичними процесами в Україні 2013–2014 років. Визначені структурні, семантичні та функціональні особливості досліджуваної лексики, проаналізовані продуктивні деривати, з'ясовані сфери їх функціонування.

Ключові слова: деривація, апокопа, контамінація, неологізми, пейоративи.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Суспільно-політичні процеси, які відбуваються в Україні, починаючи з листопада 2013 року, зазнали досить широкого мовного вираження, спричиненого психофізіологічними реакціями людей на спостережені події. Це відобразилося в появі значної кількості новотворів, що функціонують в межах інтернет-дискурсу. Кількість okazіональних утворень, які миттєво набувають популярності у вигляді самостійних лексем, а також відповідних хештегів, свідчить про те, що ці мовні одиниці мають стати об'єктом ґрунтового дослідження. Такі лексеми і лексикалізовані сполуки репрезентують інноваційні процеси в лексико-семантичній системі української мови, а також демонструють набір різноманітних способів словотворення.

Аналіз наукових досліджень. Процес оновлення словникового складу української мови часто стає предметом дослідження вітчизняних мовознавців. Особливостям дериваційних та семантичних неологізмів присвячені роботи Н. В. Стратулат, лексико-словотвірні інновації в українському соціально-політичному назовництві досліджені в працях С. С. Лук'яненка, новотвори в мові преси вивчені О. М. Турчак.

Мета статті – дослідити особливості функціонування у межах інтернет-дискурсу суспільно-політичних неологізмів та okazіоналізмів, утворених на фоні політичного протистояння в Україні 2013-2014 років, здійснити аналіз їхніх лексичних та словотвірних особливостей. **Завдання:** 1) визначити структурні, семантичні та функціональні особливості досліджуваної лексики; 2) проаналізувати продуктивні дериваційні неологізми та з'ясувати сфери їх функціонування; 3) охарактеризувати нові семантичні вхождення, що виникли в результаті семантичних процесів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Тексти інтернет-мережі найактивніше реагують на суспільні зміни появою нових слів та понять. Блогосфера систематично породжує нові okazіональні утворення, які з часом набувають масового використання. Політичне протистояння 2013-2014 років також має своє мовне відображення. Спостережена як активізація використання відомих раніше номенів (*ватник, карателі, бандерівці, хунта* тощо) з новим значенням, так і введення до словникового запасу українця новотворів (*кримнашівці, кисельовщина, Путлер, Лугандон, Домбабве, алкомайдан, автомайдан* та ін.). Такі дериваційні інновації варто розглянути відповідно до їх структурних та словотвірних особливостей.

Морфолого-синтаксична деривація: полягає в переході слів інших частин мови в іменники-кіноніми без зміни їхньої зовнішньої форми, але зі зміною значення та граматичних особливостей (субстантивациі). Цим способом утвоєний онім *Легітимний* (перехід прикметника в іменник). Саме цю назву присвоїли экс-президенту В. Януковичу після його офіційних заяв про свою легітимність (*А Легітимний десь у Ростові плаче*).